

Received: 20.12.2020
Accepted: 10.02.2021
Published: 30.03.2021

Roczniki Administracji i Prawa
Annals of The Administration and Law
2021, XXI, z. 1: s. 257-275
ISSN: 1644-9126
DOI: 10.5604/01.3001.0015.2573
<https://rocznikiadministracjiiprawa.publisherspanel.com>

Mariusz Śladkowski*
Nr ORCID: 0000-0001-6487-3933

REAKTYWACJA ODREBNEGO POSTĘPOWANIA W SPRAWACH GOSPODARCZYCH DOKONANA USTAWĄ Z DNIA 4 LIPCA 2019 R. W ŚWIETLE KONSTYTUCYJNEJ ZASADY PRAWA DO SĄDU

REACTIVATION OF SEPARATE PROCEDURE IN ECONOMIC MATTER PERFORMED BY THE ACT OF JULY 04, 2019 IN THE LIGHT OF THE CONSTITUTIONAL PRINCIPLE OF THE RIGHT TO A COURT

Streszczenie: Jedną z najważniejszych zmian w przepisach prawnych w 2019 roku jest reforma postępowania cywilnego dokonana ustawą z dnia 4 lipca 2019 roku o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw. Jako jeden z najważniejszych celów tej reformy wskazuje się przy tym poprawę realizacji obywatelskiego prawa do sądu. Zdaniem autorów reformy dotychczasowe rozwiązania w zakresie sposobu przeprowadzania postępowań cywilnych zdawały egzamin w warunkach relatywnie niewielkiego obciążenia sądów cywilnych. Współcześnie, kiedy liczba spraw cywilnych sukcesywnie wzrasta, wymagane są takie zabiegi ustawodawcy, które w sposób realny uproszą i przyspieszą procedowanie w tych sprawach. Spośród wszystkich nowości wprowadzonych ustawą z dnia 4 lipca 2019 roku szczególnie duże nadzieje wiąże się z reaktywacją odrębnego postępowania w sprawach gospodarczych. Warto w tym miejscu przypomnieć, że odrębne postępowanie w sprawach gospodarczych zostało wprowadzone do kodeksu postępowania cywilnego z dniem 1 października 1989 roku na mocy ustawy o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych. Jego zniesienie nastąpiło z kolei z dniem 3 maja 2012 roku, przy czym zachowano wyodrębnione sądy gospodarcze oraz odrębne pojęcie sprawy gospodarczej, zatem sądy gospodarcze rozpoznawały sprawy gospodarcze w „zwykłym” postępowaniu. Pomysłodawcy nowelizacji zwrócili uwagę na okoliczność, iż statystyczne wskaźniki oceny pracy sądów gospodarczych wskazują, że taki tryb sądowego rozwiązywania sporów gospodarczych nie spełniał wymogów obrotu gospodarczego.

Słowa kluczowe: zmiana, procedura, cywilny, reaktywacja, gospodarczy

* dr; przewodniczący Wydziału VIII Cywilnego w Sądzie Rejonowym w Zabrzu oraz adiunkt w Zespole Prawa Konstytucyjnego i Badań nad Współczesnym Konstytucjonalizmem na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Źródła finansowania publikacji: środki własne autora; e-mail: msladkowski@interia.pl

Summary: One of the most important changes to the legal regulations in 2019 is the reform of the civil procedure introduced by the Act of July 4, 2019 amending the Act - Code of Civil Procedure and certain other acts. One of the most important goals of this reform was to improve the implementation of the civil right to a fair trial. According to the authors of the reform, the existing solutions in terms of the manner of conducting civil proceedings have worked well under conditions of a relatively low burden on civil courts. Among all the novelties introduced by the Act of July 4, 2019, the reactivation of separate proceedings in economic cases is particularly high. It is worth recalling here that separate proceedings in commercial cases were introduced into the Code of Civil Procedure on October 1, 1989 under the Act on the examination of commercial cases by courts. It was abolished on May 3, 2012, while separate commercial courts and a separate concept of an economic case were retained, therefore commercial courts heard commercial cases in "ordinary" proceedings. The initiators of the amendment pointed to the fact that the statistical indicators of the evaluation of the work of commercial courts indicate that this court procedure for resolving commercial disputes did not meet the requirements of economic transactions.

Keywords: change, procedure, civil, reactivation, economic

WPROWADZENIE

Jedną z najważniejszych zmian w przepisach prawnych w 2019 roku jest reforma postępowania cywilnego dokonana ustawą z dnia 4 lipca 2019 roku o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw¹. Jako jeden z najważniejszych celów tej reformy wskazuje się przy tym poprawę realizacji obywatelskiego prawa do sądu. Zdaniem autorów reformy dotychczasowe rozwiązania w zakresie sposobu przeprowadzania postępowań cywilnych zdawały egzamin w warunkach relatywnie niewielkiego obciążenia sądów cywilnych. Współcześnie, kiedy liczba spraw cywilnych sukcesywnie wzrasta, wymagane są takie zabiegi ustawodawcy, które w sposób realny uproszczą i przyspieszą procedowanie w tych sprawach².

Spośród wszystkich nowości wprowadzonych ustawą z dnia 4 lipca 2019 roku szczególnie duże nadzieje wiąże się z reaktywacją odrębnego postępowania w sprawach gospodarczych. Warto w tym miejscu przypomnieć, że odrębne postępowanie w sprawach gospodarczych zostało wprowadzone do kodeksu postępowania cywilnego³ z dniem 1 października 1989 roku na mocy ustawy o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych⁴. Jego zniesienie nastąpiło z kolei z dniem 3 maja 2012 roku⁵, przy czym zachowano wyodrębnione sądy gospodarcze oraz odrębne pojęcie sprawy gospodarczej, zatem sądy gospodarcze rozpoznawały sprawy gospodarcze w „zwykłym” postępowaniu. Pomysłodawcy

¹ Dz.U. 2019, poz. 1469.

² Szersze rozważania na ten temat zawarte są w Rządowym projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk nr 3137, www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?id=08DD888BE3C80433C1258384004202CC, cyt. dalej jako Rządowy projekt...

³ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 roku – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn. Dz.U. 2020, poz. 1575, z późn. zm.); (dalej: k.p.c.).

⁴ Ustawa z dnia 24 maja 1989 roku o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych (Dz.U. 1989, nr 33, poz. 175, z późn. zm.); (dalej: u.r.p.s.s.g.).

⁵ Ustawa z dnia 16 września 2011 roku o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2011, nr 233, poz. 1381).

nowelizacji zwrócili uwagę na okoliczność, iż statystyczne wskaźniki oceny pracy sądów gospodarczych wskazują, że taki tryb sądowego rozwiązywania sporów gospodarczych nie spełnia wymogów obrotu gospodarczego. W okresie po zniesieniu odrębnego postępowania w sprawach gospodarczych wpływ spraw do sądów gospodarczych wzrósł bowiem z 1,44 mln spraw w 2012 roku do 1,97 mln spraw w 2017 roku, liczba spraw zaległych w tych sądach wzrosła ze 183 tys. spraw w 2012 roku do 400 tys. spraw na koniec 2017 roku, wreszcie – przeciętny czas trwania postępowania w sprawach rejestrowanych w repertoriach GC w latach 2012–2017 wzrósł z 9,1 miesiąca do 15,7 miesiąca w sądach okręgowych i z 6,4 miesiąca do 14,1 miesiąca w sądach rejonowych⁶.

Jak podkreślają autorzy zmian, sprawy gospodarcze powinny być rozpoznawane szybciej niż „zwykłe” sprawy cywilne. Jednocześnie, skoro ich stronami z założenia są podmioty profesjonalne, można na nie nałożyć surowsze wymagania i rygory procesowe. Można też z góry założyć pewne ograniczenie przedmiotowego i podmiotowego zakresu postępowania. Skutecznym sposobem osiągnięcia tych celów jest zatem przywrócenie odrębnego postępowania w sprawach gospodarczych. Przywrócenie to nie mogło jednak się sprowadzić do mechanicznego odtworzenia dawnych przepisów, a to ze względu na zmiany stanu prawnego, które zaszły od 2012 roku, jak również na zbędność niektórych dawnych odrębności, która wyszła na jaw przy prowadzeniu spraw gospodarczych w „zwykłym” procesie. Należało więc na nowo wprowadzić te instytucje postępowania gospodarczego, które sprawdziły się w poprzednio funkcjonującym postępowaniu, z pominięciem tych, które znalazły się w ogólnych przepisach k.p.c.⁷

Co warto podkreślić, normy prawne wpływające na zakres zastosowania postępowania gospodarczego w dotychczasowym stanie prawnym były zawarte w dwóch aktach prawnych, to jest u.r.p.s.s.g. oraz ustawie o ustroju sądów powszechnych⁸. Po przywróceniu odrębnego postępowania w sprawach gospodarczych do tych przepisów dołączyłby jeszcze art. 458¹ k.p.c., bezpośrednio określający zakres stosowania tego postępowania poprzez odwołanie się do pojęcia sprawy gospodarczej. W ten sposób postępowanie przed sądami gospodarczymi byłoby regulowane przez trzy ustawy. Aby ograniczyć liczbę aktów prawnych i tym samym poprawić sytuację normatywną pod kątem przejrzystości systemu prawa, należało zatem skupić regulację ustroju sądownictwa gospodarczego w jednej ustawie. Skoro zaś w myśl art. 175 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej⁹ sądy gospodarcze muszą się mieścić w systemie sądów powszechnych, to ustawą właściwą do regulacji ich ustroju jest u.s.p., i właśnie w tym akcie prawnym powinna się znaleźć norma ustanawiająca sądy gospodarcze i zakres ich właściwości wraz z określeniem, które spośród spraw cywilnych są sprawami gospodarczymi¹⁰.

W tym właśnie celu przeniesiono normę ustanawiającą sądy gospodarcze i określającą ich właściwość funkcjonalną w części dotyczącej spraw gospodarczych oraz normę rozciągającą ich właściwość funkcjonalną na sprawy inne niż gospodarcze odpowiednio z art. 1 i art. 2 ust. 2 u.r.p.s.s.g. do art. 10a u.s.p. stanowiącego, iż sądy gospodarcze rozpoznają

⁶ Rządowy projekt..., s. 95.

⁷ Ibidem.

⁸ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 roku – Prawo o ustroju sądów powszechnych (tekst jedn. Dz.U. 2020, poz. 365 z późn. zm.); (dalej: u.s.p.).

⁹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483, z późn. zm.); (dalej: Konstytucja RP).

¹⁰ Rządowy projekt..., s. 97.

sprawy gospodarcze oraz inne sprawy z zakresu prawa gospodarczego i cywilnego należące do ich właściwości z mocy przepisów odrębnych, zaś są nimi powołane do tego wydziały sądów powszechnych. Oprócz tego przeniesiono normę definiującą sprawę gospodarczą z art. 2 ust. 1 u.r.p.s.s.g. do art. 458² k.p.c. Ze wskazanych powodów uchylono u.r.p.s.s.g. jako pozbawioną już w tym momencie treści. W efekcie art. 10a u.s.p. i 458² k.p.c. statuuje sądy gospodarcze i określają ich właściwość funkcjonalną, zaś art. 458¹ § 1 k.p.c. określa zakres zastosowania odrębnego postępowania w sprawach gospodarczych jako całokształt spraw gospodarczych rozpoznawanych w procesie. Wskazanie to wyłącza z tej kategorii sprawy należące do postępowania nieprocesowego i egzekucyjnego¹¹.

PRZECIWDZIAŁANIE PRZEWLEKŁOŚCI POSTĘPOWANIA SĄDOWEGO JAKO FORMA REALIZACJI PRZEZ PAŃSTWO KONSTYTUCYJNEJ ZASADY PRAWA DO SĄDU

Chcąc przybliżyć problematykę konstytucyjnej zasady prawa do sądu, należy wyjść od treści art. 6 ust. 1 zd. 1 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzonej w Rzymie w dniu 4 listopada 1950 roku, zmienionej następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełnionej Protokołem nr 2 (akt ten zwany potocznie Europejską Konwencją Praw Człowieka (dalej: EKPCz) został ratyfikowany przez Polskę w dniu 19 stycznia 1993 roku¹²), kreującego tzw. prawo do rzetelnego procesu sądowego. Zgodnie z jego treścią każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą przy rozstrzygnięciu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej.

Przepis ten został przeniesiony do Konstytucji RP, która w art. 45 ust. 1 stanowi, iż każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd.

Jak podkreśla się w doktrynie prawa konstytucyjnego, w przepisie tym wyrażona została jedna z fundamentalnych reguł demokratycznego państwa prawa, jaką jest zasada tzw. prawa do sądu. Stanowi ona logiczną konsekwencję założenia, że w państwie prawa tylko sąd jest organem decydującym ostatecznie o wolnościach, prawach i obowiązkach jednostki. Jest to ponadto bardzo istotne prawo jednostki, która może dochodzić swych praw przed właściwym, niezależnym, bezstronnym i niezawisłym sądem, zobowiązanym do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy. Nie ulega przy tym wątpliwości, że spośród elementów składowych prawa do sądu jedna kwestia stanowi wciąż zagadnienie bardzo problematyczne, przede wszystkim ze względu na czynniki natury organizacyjno-funkcjonalnej. Jest to kwestia prawa do rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki¹³.

Przyczyn takiego stanu rzeczy jest bardzo wiele. Najczęściej zwraca się uwagę na kiepski stan organizacyjny i kadrowy sądownictwa w Polsce. Takie potraktowanie problemu stanowiłoby jednakowoż jego wyraźne uproszczenie. Problem bowiem nie tkwi, jak się wydaje,

¹¹ Rządowy projekt..., s. 97-98.

¹² Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284, z późn. zm.

¹³ Tak W. Skrzydło, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 56-57.

w tym, że polskie sądy działają opieszale, ale w tym, że uchwalane dotychczas przepisy, zamiast „wyprowadzać” określone sprawy z sądów, coraz więcej kategorii sporów prawnych do tych sądów faktycznie kierowały. Nadużyciem byłoby także stwierdzenie, że sędziów w Polsce jest zbyt mało. Problem raczej w tym, że nie zmieniało się przepisów w tym kierunku, aby umożliwić im wykonywanie obowiązków *stricte* orzeczniczych (zmierzających bezpośrednio do rozstrzygnięcia danej sprawy), zamiast trwonienia ich energii i potencjału zawodowego na kwestie incydentalne (pojawiające się jedynie „po drodze” do rozstrzygnięcia danej sprawy)¹⁴.

Niezależnie przy tym od źródeł problemów z zapewnieniem rozpatrywania spraw sądowych bez nieuzasadnionej zwłoki, nie ulega najmniejszej wątpliwości, iż wobec wymogów międzynarodowych i stanowiska Konstytucji taki stan rzeczy nie może być nadal utrzymywany. Leży to bowiem zarówno w interesie samego wymiaru sprawiedliwości, jak też obywatela, mającego prawo żądać „realnego” (a zatem również w „rozsądnym” czasie) prawa do sądu, ale także w interesie autorytetu i godności państwa polskiego¹⁵. Należy przy tym podkreślić, że trudności organizacyjno-kadrowe nie ekskulpują sądu od odpowiedzialności za przewlekłość postępowania¹⁶, zaś obowiązkiem organów sądu jest takie podejmowanie działań, które w sposób skuteczny wyeliminują przeszkody sprawnego prowadzenia postępowania sądowego spraw rozpoznawanych w tym Sądzie. W sytuacji zaś, gdy organy sądu nie są w stanie, w wyniku własnych wewnętrznych działań, zwiększyć obsady kadrowej wydziału, winny inicjować działania wobec władzy wykonawczej (Ministra Sprawiedliwości) decydującej o ilości etatów sędziowskich w danym sądzie, zmierzające do skutecznego wykonania zadań nałożonych na sądy przez władzę ustawodawczą¹⁷.

ZASADA KONCENTRACJI MATERIAŁU PROCESOWEGO W K.P.C.

Jak stanowi art. 6 § 1 k.p.c., sąd powinien przeciwdziałać przewlekaniu postępowania i dążyć do tego, aby rozstrzygnięcie nastąpiło na pierwszym posiedzeniu, jeżeli jest to możliwe bez szkody dla wyjaśnienia sprawy. W myśl § 2 strony i uczestnicy postępowania obowiązani są przytaczać wszystkie okoliczności faktyczne i dowody bez zwłoki, aby postępowanie mogło być przeprowadzone sprawnie i szybko.

Przepis ten statuuje tzw. zasadę koncentracji materiału procesowego, której celem jest przeciwdziałanie przewlekaniu postępowania cywilnego i dążenie do tego, aby rozstrzygnięcie nastąpiło na pierwszym posiedzeniu, jeżeli jest to możliwe bez szkody dla faktycznego i prawnego wyjaśnienia sprawy, przy czym realizacja koncentracji materiału procesowego oraz postulat szybkości postępowania nie może następować kosztem wyjaśnienia sprawy (prawdy materialnej)¹⁸. Ustawodawca wyraźnie podkreśla przy tym, iż faktyczna re-

¹⁴ W tym kontekście bardzo pozytywnie należy odnieść się do ostatnich zmian w procedurze cywilnej zwiększających uprawnienia referendarzy sądowych oraz zmniejszenia wymagań formalnych dotyczących asystentów sędziów – stwarza to bowiem szansę realizacji postulowanej od transformacji ustrojowej koncepcji stworzenia wokół sędziów czegoś na kształt „zespołów” wspomagających efektywność ich pracy.

¹⁵ Tak W. Skrzydło, *Konstytucja...*, s. 56.

¹⁶ Tak Sąd Najwyższy (dalej: SN) w postanowieniu z dnia 9 października 2012 roku, II S 58/12, LEX nr 1220706.

¹⁷ Tak Sąd Apelacyjny (dalej: SA) w Warszawie w postanowieniu z dnia 6 lipca 2010 roku, II S 39/10, Apel. – Warszawa 2010, nr 4, poz. 21.

¹⁸ Tak H. Dolecki, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1: *Artykuły 1-366*, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, Warszawa 2013, s. 73.

alizacja przedmiotowego postulatu wymaga dyscypliny, zarówno ze strony sądu, jak i stron postępowania. Szybkość i efektywność dotyczy całości postępowania, a więc zarówno przygotowania rozprawy, jej przebiegu i rozstrzygnięcia, jak i ewentualnego postępowania incydentalnego. W związku z tym k.p.c. wyposażył przewodniczącego i sąd w odpowiednie środki zmierzające do koncentracji materiału procesowego. Środkiem „dyscyplinującym” sąd jest zaś możliwość złożenia przez stronę tzw. skargi na przewlekłość postępowania¹⁹.

Najlepszym sposobem zilustrowania, w jakich sytuacjach będziemy mieli do czynienia z przewlekłością postępowania cywilnego, jest analiza dość bogatego w tym zakresie orzecznictwa, zarówno Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: ETPC), jak i sądów krajowych.

ETPC podkreślił m.in., iż rozsądny termin postępowania musi zostać określony w świetle wszystkich okoliczności danej sprawy oraz w oparciu o kryteria ustalone w orzecznictwie Trybunału, zwłaszcza takie jak złożoność sprawy, postępowanie samego skarżącego i właściwych organów oraz znaczenie przedmiotu sprawy dla skarżącego²⁰. Przykładowo, w sprawach dotyczących stanu cywilnego, kryterium oceny stanowi również to, czego sprawa dotyczy z punktu widzenia skarżącego. Szczególna staranność państwa jest tutaj wymagana ze względu na ewentualne konsekwencje, które może pociągnąć za sobą przewlekłość postępowania²¹. W sytuacji, gdy roszczenie skarżącego o odszkodowanie oparte jest na utraconych korzyściach w związku z niemożnością dalszego prowadzenia przedsięwzięcia, nie zasługuje ono na uwzględnienie, a to wobec faktu, iż korzyści te mają charakter spekulacyjny²². Jeśli uzna się z kolei, iż skarżący miał obiektywnie powody, aby poczuć się sfrustrowanym przeciągającym się postępowaniem cywilnym w sprawie z zakresu ubezpieczeń społecznych, co przyczyniło się do poczucia niesprawiedliwości co do wpływu przepisów emerytalnych na jego standard życia, to w zaistniałej sytuacji i w oparciu o zasadę słuszności powinien otrzymać odszkodowanie²³. ETPC zwrócił uwagę na przywoływaną już wcześniej okoliczność, iż przebieg procesu w polskim postępowaniu cywilnym zależy w dużym stopniu od zachowania stron. I choć fakt ten nie zwalnia sądów od zapewnienia zgodności postępowania z art. 6 Konwencji, jeśli chodzi o „rozsądny termin” załatwienia sprawy, to jedynie opóźnienia spowodowane przez państwo mogą uzasadniać przedmiotowy zarzut skarżącego. Praca biegłych w postępowaniu sądowym jest przy tym również nadzorowana przez sędziego, który pozostaje odpowiedzialny za przygotowanie i szybkość postępowania²⁴. Na tę ostatnią kwestię zwrócił zresztą uwagę również SN, podkreślając, iż złożoność funkcji wymiaru sprawiedliwości powoduje, że o efektywności pracy sądów decydują nie tylko wysiłki podejmowane przez same sądy, ale że jest ona w dużej mierze zależna od należytego wypełniania swych obowiązków przez inne organy, które bezpośrednio współdziałają z sądami (np. prokuratura, adwokatura, radcowie prawni, etc.), względnie takie, których działanie przyczynia się pośrednio do prawidłowego przygotowania albo przebiegu określonych faz procesu (np. policję, organy administracji państwowej, organizacje społeczne etc.)²⁵.

¹⁹ Tak J. Bodio, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Jakubecki, Warszawa 2012, s. 41.

²⁰ Tak ETPC w wyroku z dnia 21 września 2004 roku, 45299/99, *Romanow v. Polska*, LEX nr 123024.

²¹ Tak ETPC w wyroku z dnia 30 stycznia 2003 roku, 37437/97, *Kubiszyn v. Polska*, LEX nr 56983.

²² Tak ETPC w wyroku z dnia 21 września 2000 roku, 33082/96, *Wojnowicz v. Polska*, LEX nr 42006.

²³ Tak ETPC w wyroku z dnia 30 października 1998 roku, 28616/95, *Styranowski v. Polska*, LEX nr 40785.

²⁴ Tak ETPC w wyroku z dnia 16 grudnia 1997 roku, 25086/94, *Proszak v. Polska*, LEX nr 40780.

²⁵ Tak SN w uchwale z dnia 15 lipca 1974 roku, Kw. Pr. 2/74, OSNC 1974, nr 12, poz. 203.

W orzecznictwie sądów polskich podkreśla się ponadto, iż szybkość postępowania zależy nie tylko od właściwego przygotowania rozprawy, ale również od sprawnego jej przeprowadzenia. Przede wszystkim rozprawa powinna się odbyć w wyznaczonym terminie, a odroczone może być tylko wtedy, gdy istnieją ważne przyczyny. Jednak nawet wtedy, gdy wystąpi konieczność odroczenia rozprawy z uwagi na niemożność przeprowadzenia jednego z dowodów, należy przeprowadzić inny dowód, którym sąd dysponuje, zwłaszcza dowód z przesłuchania świadka, który przybył na rozprawę. Przemawiają za tym społeczne koszty wymiaru sprawiedliwości, związane z wezwaniem świadka w celu złożenia zeznań²⁶. Sprawność postępowania wymaga także, nawet w sytuacji, gdy strona nie dopełniła obowiązku zawiadomienia sądu o zmianie miejsca zamieszkania, ale nowy adres jest sądowi znany, aby sąd wziął pod uwagę ekonomię postępowania i obowiązek przeciwdziałania przewlekaniu postępowania i skierował pisma procesowe na nowy adres. Takie działanie nie obciąża sądu żadnymi dodatkowymi obowiązkami, a eliminuje negatywne następstwa dla toku postępowania i obniża społeczne koszty wymiaru sprawiedliwości²⁷. Jeżeli chodzi o postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych, to powinno ono być celowe i sprawnie przeprowadzone. Dlatego spowolnienie złożenia opinii przez biegłego stanowi poważne uchybienie, które powoduje opóźnienie przebiegu procesu i stanowi jedną z często występujących przyczyn przewlekania postępowania. Sądy powinny zatem przeciwdziałać takim sytuacjom i korzystać z możliwości dyscyplinowania biegłego przez ukaranie go grzywną przewidzianą w art. 287 k.p.c.²⁸ Również niesporządzenie przez sędziego uzasadnienia w terminie określonym w k.p.c. może powodować przewlekłość postępowania²⁹. Podkreśla się ponadto, że sprawność postępowania musi być brana pod uwagę także w postępowaniu międzyinstancyjnym. Dlatego wykorzystanie możliwości uchylenia postanowienia lub zarządzenia przewodniczącego, od którego wniesione zostało oczywiście uzasadnione zażalenie, a w konsekwencji rozpoznanie sprawy na nowo (instytucje przewidziane w art. 395 § 2 k.p.c. i art. 398 k.p.c.) należy traktować jako obowiązek sądu pierwszej instancji, ponieważ przeciwdziała skutecznie przewlekaniu postępowania³⁰. Stwierdzono wreszcie, iż przedłużenie się postępowania spowodowane koniecznością przesunięcia terminu rozprawy apelacyjnej wskutek wniesienia skargi na przewlekłość postępowania nie narusza prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki³¹.

ZAKRES ZASTOSOWANIA POSTĘPOWANIA GOSPODARCZEGO

Jak wynika z treści art. 458² § 1 i 2 k.p.c., sprawami gospodarczymi są sprawy ze stosunków cywilnych między przedsiębiorcami w zakresie prowadzonej przez nich działalności gospodarczej, określone powyżej, choćby którakolwiek ze stron zaprzestała prowadzenia działalności gospodarczej, ze stosunku spółki oraz dotyczące roszczeń, o których mowa

²⁶ Tak SN w wyroku z dnia 21 lutego 1974 roku, I CR 716/73, OSNC 1975, nr 4, poz. 62.

²⁷ Tak SN w wyroku z dnia 5 marca 2002 roku, I CKN 1079/00, LEX nr 55135.

²⁸ Tak SN w postanowieniu z dnia 22 grudnia 1971 roku, II CZ 169/71, LEX nr 7041.

²⁹ Tak SN w postanowieniu z dnia 3 czerwca 2005 roku, III SPP 107/05, OSNP 2006, nr 1-2, poz. 32.

³⁰ Tak SN w postanowieniu z dnia 6 listopada 1987 roku, IV CZ 158/87, LEX nr 5250.

³¹ Tak SN w postanowieniu z dnia 03 czerwca 2005 roku, III SPP 104/05, OSNP 2005, nr 23, poz. 385.

w art. 291-300 i art. 479-490 kodeksu spółek handlowych³², przeciwko przedsiębiorcom o zaniechanie naruszania środowiska i przywrócenie do stanu poprzedniego lub o naprawienie szkody z tym związanej oraz o zakazanie albo ograniczenie działalności zagrażającej środowisku, z umów o roboty budowlane oraz ze związanych z procesem budowlanym umów służących wykonaniu robót budowlanych, z umów leasingu, przeciwko osobom odpowiadającym za dług przedsiębiorcy, także posiłkowo lub solidarnie, z mocy prawa lub czynności prawnej, między organami przedsiębiorstwa państwowego, między przedsiębiorstwem państwowym lub jego organami a jego organem założycielskim lub organem sprawującym nadzór, z zakresu prawa upadłościowego i restrukturyzacyjnego, o nadanie klauzuli wykonalności tytułowi egzekucyjnemu, którym jest orzeczenie sądu gospodarczego prawomocne lub podlegające natychmiastowemu wykonaniu albo ugoda zawarta przed tym sądem, a także o pozbawienie wykonalności tytułu wykonawczego opartego na prawomocnym lub podlegającym natychmiastowemu wykonaniu orzeczeniu sądu gospodarczego albo ugodzie zawartej przed tym sądem. Nie są sprawami gospodarczymi natomiast sprawy o podział majątku wspólnego wspólników spółki cywilnej po jej ustaniu oraz o wierzytelność nabytą od osoby niebędącej przedsiębiorcą, chyba że wierzytelność ta powstała ze stosunku prawnego w zakresie działalności gospodarczej prowadzonej przez wszystkie jego strony.

Zdaniem autorów nowelizacji, dotychczasowy sposób określenia kategorii spraw rozpoznawanych w postępowaniu gospodarczym, oparty na kryterium przedmiotowo-podmiotowym, nie sprawiał większych problemów w praktyce, wobec czego należało go co do zasady utrzymać jednakowoż z drobnymi korektami.

Tak więc wyłączono z dotychczasowego katalogu te rodzaje spraw, które ze swojej istoty nie mają bezpośredniego związku z obrotem gospodarczym, a do których rozpoznawania sąd gospodarczy jest mniej wyspecjalizowany niż sąd cywilny. Chodzi tu o sprawy o nadanie klauzuli wykonalności tytułowi egzekucyjnemu obejmującemu roszczenia, które, gdyby były rozpoznawane przez sąd, należałyby do właściwości sądów gospodarczych, o pozbawienie wykonalności tytułu wykonawczego obejmującego roszczenie, które, gdyby było rozpoznawane przez sąd, należałoby do właściwości sądów gospodarczych, a także o ustalenie, że orzeczenie sądu lub rozstrzygnięcie innego organu państwa obcego wydane w sprawie gospodarczej podlega albo nie podlega uznaniu. W dwóch pierwszych przypadkach wcześniejsza właściwość sądu gospodarczego opierała się bowiem nie na fakcie, lecz na przypuszczeniu, co rodziło pole dla niepewności ocen i problemów z ustaleniem właściwości funkcjonalnej sądu. Zwraca się przy tym uwagę na okoliczność, że do rozpoznawania spraw egzekucyjnych zdecydowanie bardziej powołane są sądy cywilne, które zajmują się postępowaniem egzekucyjnym w znacznie szerszym zakresie. Analogiczna uwaga dotyczy również postępowania o uznanie orzeczenia sądu zagranicznego, gdyż w sądzie cywilnym, który prowadzi inne postępowania tego samego rodzaju, rozpoznanie takiej sprawy odbędzie się z reguły dużo sprawniej aniżeli w sądzie gospodarczym, w którym jest to rzadkość³³.

³² Ustawa z dnia 15 września 2000 roku – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. 2019, poz. 505, z późn. zm.); (dalej: k.s.h.).

³³ Rządowy projekt..., s. 99.

Z drugiej strony, aby wykorzystać specjalizację sądów gospodarczych, dodano do katalogu spraw gospodarczych kolejne rodzaje spraw ze stosunków prawnych leżących z reguły w zakresie obrotu gospodarczego, choć niekoniecznie łączących przedsiębiorców.

Pierwszy z nich to umowa o roboty budowlane, zakładająca po stronie wykonawcy profesjonalizm, który z zasady przekłada się na status przedsiębiorcy. Tak więc w przeważającej większości przypadków stroną stosunku prawnego (jak i ewentualnego procesu) z takiej umowy będzie przedsiębiorca. Wiele z tych umów będzie miało przedsiębiorców po obu stronach, wobec czego będą rozpoznawane jako sprawy gospodarcze, przy czym można zasadnie założyć, że będą to sprawy bardziej skomplikowane i trudniejsze aniżeli sprawy z udziałem przedsiębiorcy po jednej tylko stronie. Tak nabyta przez sąd gospodarczy „specjalizacja” powinna zostać, zdaniem autorów reformy, spożytkowana we wszystkich sprawach o roboty budowlane, co uzasadnia włączenie ich do katalogu spraw gospodarczych niezależnie od statusu ich stron. Umowa o roboty budowlane z reguły pociąga przy tym za sobą zawarcie szeregu innych umów służących jej wykonaniu. Służą one przy tym nie tylko budowie *sensu stricto*, lecz przeprowadzeniu całego procesu budowlanego. Ze względu na ścisły związek takich spraw z umową o roboty budowlane, na podstawie której przebiega proces budowlany, sprawy z takich umów także zostały zakwalifikowane do kategorii spraw gospodarczych. Powyższe uwagi należy odnieść także do umowy leasingu, z tą jedynie różnicą, że umowa leasingu do swego wykonania z zasady nie wymaga zawierania kompleksu innych umów. Nową kategorią spraw gospodarczych są też sprawy przeciwko osobom odpowiadającym za dług przedsiębiorcy, także posiłkowo lub solidarnie, z mocy ustawy lub czynności prawnej. O włączeniu ich do katalogu spraw stanowiących sprawy gospodarcze zadecydował fakt, że choć osoba odpowiadająca za dług przedsiębiorcy może sama nie być przedsiębiorcą, to dług ten wynika już bezpośrednio z działalności gospodarczej prowadzonej przez tego przedsiębiorcę. Ta zaś bez wątplenia leży w zakresie specjalizacji sądu gospodarczego, co uzasadnia z kolei uznanie takiej sprawy za gospodarczą. Dla wszelkiej jasności należało wskazać, że norma obejmuje odpowiedzialność za dług cudzy wynikającą i z ustawy, i z czynności prawnej, oraz że chodzi tu nie tylko o odpowiedzialność wyłączną, lecz również o odpowiedzialność solidarną lub posiłkową³⁴.

Twórcy ustawy z dnia 4 lipca 2019 roku uznali, że pojęcie sprawy gospodarczej nie powinno obejmować z kolei spraw o podział majątku wspólnego współników spółki cywilnej po jej ustaniu, a także o wierzytelność nabytą od osoby niebędącej przedsiębiorcą, chyba że wierzytelność ta powstała ze stosunku prawnego w zakresie działalności gospodarczej prowadzonej przez wszystkie jego strony. Te pierwsze są bowiem typowymi sprawami działowymi, rozpoznawanymi w postępowaniu nieprocesowym, które z zasady prowadzi wyłącznie sąd cywilny. Zaliczenie do spraw gospodarczych tej drugiej kategorii prowadziłoby do rozpoznawania przez sąd gospodarczy spraw niezwiązanych bezpośrednio z obrotem gospodarczym, które stałyby się „gospodarcze” tylko dlatego, że na jakimś etapie swego istnienia zostały przełane na podmiot zajmujący się skupem wierzytelności. Dla uniknięcia takiej sytuacji sprawy te należało wyłączyć z zakresu pojęcia „sprawy gospodarczej”, przy czym wyjątkiem będzie jedynie sprawa o wierzytelność nabytą co prawda od „nieprzedsiębiorcy”, ale będącą wierzy-

³⁴ Rządowy projekt..., s. 99-100.

telnością „gospodarczą” z racji powstania ze stosunku prawnego mieszczącego się w zakresie działalności gospodarczej prowadzonej przez wszystkie strony tego stosunku³⁵.

W doktrynie wyżej opisaną definicję „sprawy gospodarczej” poddano krytyce jako wadliwą z normatywnego punktu widzenia. Wskazano bowiem, iż w art. 458² § 1 pkt 1 k.p.c. ustawodawca określił sprawę gospodarczą generalnie jako sprawę wynikającą ze stosunków cywilnych między przedsiębiorcami w zakresie prowadzonej przez nich działalności gospodarczej, a w dalszych punktach posłużył się określeniami „zachodzącymi” na tę definicję, w różny zresztą sposób. W związku z tym między poszczególnymi punktami przepisu trudno przeprowadzić jednoznaczne linie podziału, a nie ulega wątpliwości, że wiele spraw definiowanych np. w pkt 5 i 6 mieści się w definicji ujętej w § 1 pkt 1 albo na nią częściowo zachodzi. Takich wad nie miała definicja ujęta w dawnym art. 479¹ § 1 i 2 k.p.c., który dzięki swej systematyce (użycie w § 2 paratykuły włączającej „także”) nie wywoływał wątpliwości występujących aktualnie³⁶.

W myśl art. 458⁶ § 1 i 2 k.p.c. na wniosek strony, która nie jest przedsiębiorcą lub jest przedsiębiorcą będącym osobą fizyczną, sąd rozpoznaje sprawę z pominięciem przepisów o postępowaniu w sprawach gospodarczych. Wniosek taki strona może złożyć w terminie tygodnia od dnia doręczenia jej na piśmie pouczeń, o których mowa w art. 458⁴ § 1 k.p.c. (patrz niżej), a jeżeli doręczenie pouczeń nie było wymagane, to w pozwie albo pierwszym piśmie procesowym pozwanego.

Ratio legis powyższej regulacji stanowiła konstatacja, iż w sprawach gospodarczych poza przedsiębiorcami mogą występować także strony nimi niebędące, zaś wśród przedsiębiorców zapewne pokażą grupę będącą stanowić osoby fizyczne prowadzące zazwyczaj działalność na mniejszą skalę. Od obu tych kategorii nie można wymagać profesjonalizmu typowego dla przedsiębiorcy działającego na większą skalę. Wobec tego przewidziano udzielenie tym kategoriom stron uprawnienia do żądania rozpoznania sprawy z pominięciem przepisów o postępowaniu gospodarczym. Żądanie takie będzie wiążące dla sądu, a jego konsekwencją będzie rozpoznanie sprawy przez sąd gospodarczy, ale bez stosowania przepisów o postępowaniu gospodarczym, czyli w „zwykłym” procesie. Skoro wymogi stawiane wobec strony w postępowaniu gospodarczym są istotnie obostrzone, należy stronę sprawy gospodarczej niereprezentowaną przez profesjonalnego pełnomocnika pouczyć o tym uprawnieniu, które to pouczenie powinno zostać doręczone zarówno pełnomocnikowi niebędącemu profesjonalistą, jak i samej stronie, zaś jego nieudzielenie należy obwarować sankcją w postaci uznania takiego zaniechania za pozbawienie strony możliwości obrony jej praw. Podkreśla się przy tym zasadnie, iż kwestia, czy sprawa ma być rozpoznana w postępowaniu gospodarczym, czy z jego pominięciem, powinna zostać rozstrzygnięta na początku postępowania w danej sprawie, co czyni koniecznym ograniczenia czasowe w złożeniu takiego wniosku i możliwości jego kwestionowania. Strona, która korzysta z takiego uprawnienia, jest obowiązana zrobić to przy pierwszej czynności procesowej, której dokona po doręczeniu jej stosownego pouczenia przewidzianego. W razie nieskorzystania przez stronę ze wskazanej możliwości omawiane uprawnienie wygasa³⁷.

³⁵ Rządowy projekt..., s. 100-101.

³⁶ Tak J. Gudowski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. II, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2020, s. 1085-1086.

³⁷ Rządowy projekt..., s. 101.

W doktrynie trafnie zauważono przy tym, iż ustawodawca nie uregulował *expressis verbis* skutków spóźnionego złożenia wniosku o wyłączenie stosowania przepisów o postępowaniu w sprawach gospodarczych. Racjonalne wydaje się jednak przyjęcie, iż późniejsze złożenie tego wniosku staje się niedopuszczalne, a zatem wniosek spóźniony podlega odrzuceniu³⁸.

ODRĘBNOŚCI POSTĘPOWANIA GOSPODARCZEGO

Profesjonalizm stron postępowania w sprawie gospodarczej pozwala na zaostrezenie rygorów w tym postępowaniu, w szczególności na skrócenie terminów i ograniczenie możliwości dysponowania sprawą. Zakładanym celem tak określonych odrębności jest przyspieszenie rozpoznawania spraw gospodarczych w stosunku do spraw rozpoznawanych w „zwykłym” procesie. I tak stosownie do treści art. 458⁸ § 1-4 k.p.c. w toku postępowania nie można występować z nowymi roszczeniami zamiast lub obok dotychczasowych. Jednakże w przypadku zmiany okoliczności powód może żądać, zamiast pierwotnego przedmiotu sporu, jego równowartości lub innego przedmiotu, a w sprawach o świadczenie powtarzające się może nadto rozszerzyć powództwo o świadczenia za kolejne okresy. Przepisów art. 177 § 1 pkt 5, art. 194-196, art. 198 oraz art. 205 nie stosuje się. Powództwo wzajemne jest niedopuszczalne. Przewodniczący i sąd są obowiązani podejmować czynności tak, by rozstrzygnięcie w sprawie zapadło nie później niż sześć miesięcy od dnia złożenia odpowiedzi na pozew. Jeżeli odpowiedź ta była dotknięta brakami, termin ten biegnie od dnia usunięcia tych braków, a jeżeli jej nie złożono – od dnia upływu terminu do jej złożenia.

Jak wynika z powyższego, w postępowaniu w sprawach gospodarczych nie mogą być zatem stosowane te instytucje procesowe, które w praktyce mogą się wiązać z dużymi opóźnieniami w rozpoznaniu sprawy, to jest zmiana powództwa polegająca na wystąpieniu z nowym roszczeniem zamiast lub obok dotychczasowego, zmiany podmiotowe w procesie, przekazanie sądowi okręgowemu sprawy pozostającej w związku ze sprawą prowadzoną przez ten sąd na zasadzie art. 205 k.p.c., zawieszenie postępowania wskutek niestawiennictwa stron na rozprawie, a także powództwo wzajemne. Zastosowanie dodanych w nowelizacji przepisów o organizacji postępowania³⁹ oraz ograniczenia w powoływaniu twierdzeń i dowodów (patrz niżej) powinny pozwolić na szybkie rozpoznanie sprawy gospodarczej – czy to na rozprawie, czy bez niej. Biorąc pod uwagę tempo obrotu gospodarczego, można przyjąć, że czas wydania rozstrzygnięcia w sprawie gospodarczej nie powinien przekroczyć pół roku od uzyskania stanowisk obu stron. Tym niemniej w obecnych realiach funkcjonowania sądownictwa gospodarczego, do czasu wyjścia sądów gospodarczych z zaległości w rozpoznawaniu spraw, ustanawianie sztywnego terminu do wydania rozstrzygnięcia byłoby oczywistą fikcją. Realne jest natomiast zobowiązanie sądu i przewodniczącego do podejmowania czynności w taki sposób, by sprawa została rozstrzygnięta w tym terminie. Takie ujęcie tego obowiązku nie zmusza do bezwzględnego dotrzymania tego terminu, a tylko wskazuje na priorytet szybkości postępowania, jednocześnie pozwalając na

³⁸ Tak M. Muliński, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. IB: *Komentarz. Art. 425-729*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2020, s. 68.

³⁹ Patrz szerzej m.in. M. Śladkowski, *Zmiana organizacji postępowania cywilnego dokonana ustawą z dnia 04 lipca 2019 r. jako instrument wzmocnienia kontroli społeczeństwa nad wykonywaniem wymiaru sprawiedliwości*, *radca.pl Kwartalnik Okręgowy Izby Radców Prawnych w Katowicach*, nr 4/2019, s. 25-39.

uwzględnienie wszelkich faktycznych okoliczności wpływających na rozpoznanie sprawy, a więc aktualnego obciążenia sędziów i sądu, kolejki spraw oczekujących na rozstrzygnięcie, czy też potrzeby przeprowadzenia bardziej czasochłonnych dowodów⁴⁰.

Jak trafnie wskazano w doktrynie, niedopuszczalność powództwa wzajemnego skutkuje tym, że należy traktować takie pismo procesowe jako odrębny pozew, który można rozpoznać w oddzielnej sprawie. Nie wyklucza to jednak zastosowania art. 219 k.p.c. stanowiącego, że sąd może zarządzić połączenie kilku oddzielnych spraw toczących się przed nim w celu ich łącznego rozpoznania lub także rozstrzygnięcia, jeżeli są one ze sobą w związku lub mogły być objęte jednym pozvem. Takie rozwiązanie wydaje się zasadne z perspektywy ekonomiki procesowej⁴¹.

Jak wynika z treści art. 458⁷ § 1 i 2 k.p.c., sąd gospodarczy, który stwierdzi, że sprawa nie jest sprawą gospodarczą, może z tego powodu przekazać ją sądowi właściwemu w terminie miesiąca od dnia wiania się w spór co do istoty sprawy przez pozwanego. Przekazanie sprawy gospodarczej może nastąpić w terminie miesiąca od dnia wiania się w spór co do istoty sprawy przez pozwanego. Sprawę gospodarczą, której nie przekazano sądowi gospodarczemu ze względu na upływ tego terminu, rozpoznaje się z pominięciem przepisów niniejszego działu.

Wyjaśniając potrzebę wprowadzenia powyższej regulacji, stwierdzono, iż w przeszłości zdarzały się sytuacje, że sprawy gospodarcze wniesione do sądu cywilnego, jak i sprawy cywilne wniesione do sądu gospodarczego, zwłaszcza o „wątpliwym” statusie, były wielokrotnie przekazywane między sądami lub wydziałami tego samego sądu, jak również przekazywane sądowi właściwemu po zbyt długim czasie od wpływu. Dla ograniczenia tego zjawiska wprowadzono zatem ograniczenie czasowe dopuszczalności przekazania sprawy wynoszące miesiąc od dnia wiania się w spór. Jeżeli postanowienie albo zarządzenie o przekazaniu sprawy nie zostanie wydane w tym terminie, sprawę rozpoznaje sąd, do którego sprawa wpłynęła, stosując przepisy właściwego postępowania. Sprawę, która nie jest sprawą gospodarczą, a której sąd gospodarczy nie przekazał na czas właściwemu sądowi, rozpoznaje sąd gospodarczy z pominięciem przepisów o postępowaniu gospodarczym. Sprawę zaś, która jest sprawą gospodarczą, a której inny sąd nie przekazał na czas sądowi gospodarczemu, rozpoznaje ten inny sąd, także z pominięciem przepisów o postępowaniu gospodarczym⁴².

W literaturze podkreśla się przy tym, iż termin ustanowiony w art. 458⁷ k.p.c. ma charakter terminu procesowego, nie zaś instrukcyjnego, co oznacza z kolei, że wiąże sąd i nie podlega przywróceniu. Rozpoczyna bieg w dniu wiania się w spór co do istoty sprawy przez pozwanego, a więc w chwili zgłoszenia przez pozwanego twierdzeń i zarzutów przeciwstawiających się żądaniu powoda i zmierzających do oddalenia powództwa lub innego korzystnego dla pozwanego rozstrzygnięcia. Rozpoznanie „zwykłej” sprawy cywilnej przez sąd gospodarczy w postępowaniu odrębnym przewidzianym dla spraw gospodarczych nie powoduje nieważności postępowania, chyba że „pogwałcone” zostały przepisy, z których naruszeniem ustawa wiąże skutek nieważności. I odwrotnie – nie zachodzi przyczyna nieważności postę-

⁴⁰ Rządowy projekt..., s. 102-103.

⁴¹ Tak K. Flaga-Gieruszyńska, *Postępowanie w sprawach gospodarczych. Komentarz do wybranych przepisów Kodeksu postępowania cywilnego*, Warszawa 2020, s. 180.

⁴² Rządowy projekt..., s. 103.

powania z tego tylko powodu, że sprawę gospodarczą rozpoznał sąd „cywilny”, jeśli nie uchybił przepisom postępowania odrębnego w sposób wypełniający treść art. 379 k.p.c.⁴³

W myśl art. 458⁵ § 1-4 k.p.c. powód jest obowiązany powołać wszystkie twierdzenia i dowody w pozwie, a pozwany – w odpowiedzi na pozew. Doręczając pouczenia, o których mowa w art. 458⁴ § 1 k.p.c., przewodniczący wzywa stronę, by w wyznaczonym terminie, nie krótszym niż tydzień, powołała wszystkie twierdzenia i dowody. Stosownie do okoliczności sprawy przewodniczący może określić inny termin do powołania przez stronę twierdzeń i dowodów. Twierdzenia i dowody powołane z naruszeniem przepisów powyższych podlegają pominięciu, chyba że strona uprawdopodobni, że ich powołanie nie było możliwe albo że potrzeba ich powołania wynika później. W takim przypadku dalsze twierdzenia i dowody na ich poparcie powinny być powołane w terminie dwóch tygodni od dnia, w którym ich powołanie stało się możliwe lub wynika potrzeba ich powołania.

Przepis ten stanowi niewątpliwie chyba najbardziej wyrazisty „symbol” prymatu zasady szybkości postępowania w sprawach gospodarczych. Przyjęte rozwiązania stanowią przy tym *lex specialis* wobec przepisów art. 205¹² k.p.c., mając na celu wymuszenie na stronach zwiększonej dyscypliny w celu możliwie najszybszej koncentracji materiału dowodowego. Sankcją niedochowania tego obowiązku jest pominięcie przez sąd spóźnionych twierdzeń i dowodów. Nie wyklucza to naturalnie możliwości powoływania dalszych twierdzeń i dowodów, gdyby potrzeba taka wynikała w dalszym toku sprawy⁴⁴. W takim przypadku dalsze twierdzenia i dowody na ich poparcie powinny być powołane w terminie dwóch tygodni od dnia, w którym ich powołanie stało się możliwe lub wynika potrzeba ich powołania⁴⁵.

Co do tej ostatniej kwestii – w doktrynie zauważono, że może tutaj chodzić w szczególności o późniejsze pozyskanie przez stronę wiedzy o określonym fakcie lub określonym środku dowodowym (np. świadku) lub linię obrony przyjętą przez przeciwnika procesowego (np. powołującego się na upływ terminu przedawnienia). Wydaje się przy tym, że dochowanie tego terminu powinno zostać uprawdopodobnione przez stronę. Ponieważ jest to termin do dokonania czynności procesowej (w szczególności do złożenia wniosku dowodowego), należy przyjąć, iż podlega on przywróceniu na ogólnych zasadach⁴⁶.

Zgodnie z brzmieniem art. 458¹² k.p.c. niezależnie od wyniku sprawy sąd może obciążyć kosztami procesu w całości lub części stronę, która przed wytoczeniem powództwa zaniechała próby dobrowolnego rozwiązania sporu, uchyliła się od udziału w niej lub uczestniczyła w niej w złej wierze i przez to przyczyniła się do zbędnego wytoczenia powództwa lub wadliwego określenia przedmiotu sprawy.

Twórcy noweli wyraźnie podkreślają, że z punktu widzenia sprawności działania sądów gospodarczych oczywiście pożądanym jest, aby przed ten sąd nie trafiały sprawy, które można rozwiązać w drodze negocjacji. Przede wszystkim jednak leży to w interesie samych stron, skoro rozstrzygnięcie poza sądem jest tańsze, szybsze i nie antagonizuje potencjal-

⁴³ Tak J. Gudowski, [w:] *Kodeks...*, s. 1126.

⁴⁴ Szerzej na ten temat m.in. M. Śladkowski, *Obowiązki zawodowego pełnomocnika w cywilnym postępowaniu dowodowym w systemie dyskrejonalnej władzy sędziego*, [w:] *Prawo i czas. Księga jubileuszowa z okazji 80-lecia urodzin Profesora Adama Lityńskiego*, red. M. Borski, D. Fleszer, A. Pokora, A. Rogacka-Łukasik, Sosnowiec 2020, s. 604-618.

⁴⁵ Rządowy projekt..., s. 104.

⁴⁶ Tak M. Muliński, [w:] *Kodeks...*, red. A. Góra-Błaszczkowska, s. 67.

nych kooperantów. Tak więc interes gospodarczy wystarczająco zapewnia, aby strony tę możliwość wykorzystały. Można zatem założyć, że sprawy, w których strony oddadzą spór pod sąd bez próby jego ugodowego rozwiązania, będą stanowić wyjątki. Nie ma więc potrzeby, by w każdej sprawie wymagać od stron dokumentowania próby rozwiązania sporu przed wytoczeniem powództwa. Należy jedynie poddać sankcji uchylanie się strony od próby porozumienia przed wytoczeniem powództwa. Jeżeli z materiału przedstawionego przez strony wyniknie bowiem, że strona przed wytoczeniem powództwa zaniechała próby dobrowolnego rozwiązania sporu, uchyliła się od udziału w niej lub uczestniczyła w niej w złej wierze i przez to przyczyniła się do zbędnego wytoczenia powództwa lub wadliwego określenia przedmiotu sprawy, sąd będzie mógł „karnie” obciążyć tę stronę kosztami procesu niezależnie od wyniku sprawy⁴⁷.

W literaturze podkreśla się przy tym, iż użycie przez ustawodawcę niedookreślonego pojęcia „dobrowolne rozwiązanie sporu” powoduje, że odnosi się ono nie tylko do skorzystania z mediacji jako „królowej” ADR (Alternative Dispute Resolution, tłumaczone jako alternatywne sposoby rozstrzygania sporów), ale również jakichkolwiek innych metod prowadzących do pozasądowego rozwiązania sporu cywilnego (np. negocjacji)⁴⁸.

Jak stanowi wreszcie art. 458¹³ k.p.c., do wyroku sądu pierwszej instancji zasądzającego świadczenie w pieniądzu lub rzeczach zamiennych stosuje się odpowiednio przepisy art. 492 § 1 i 2 k.p.c., co oznacza, że z chwilą wydania stanowi on tytuł zabezpieczenia, wykonalny bez nadawania mu klauzuli wykonalności. Kwota zasądzona wyrokiem wraz z wymagalnymi odsetkami stanowi sumę, której złożenie przez dłużnika na rachunek depozytowy Ministra Finansów wystarczy do zabezpieczenia. Jeżeli wyrok zobowiązuje do wydania rzeczy zamiennych, do zabezpieczenia wystarczy złożenie sumy równej wartości przedmiotu sporu. Powód, wnosząc o dokonanie zabezpieczenia, jest obowiązany wskazać sposób zabezpieczenia. Sąd na wniosek pozwanego może ograniczyć zabezpieczenie według swego uznania. Przepis art. 742 k.p.c. oraz przepisy o ograniczeniu zabezpieczenia przeciwko Skarbowi Państwa stosuje się odpowiednio.

Jak trafnie zauważono w doktrynie, jeżeli sprawa gospodarcza dotyczy innych świadczeń (np. zobowiązania do określonego zachowania się), powód, chcąc uzyskać zabezpieczenie, musi złożyć stosowny wniosek na zasadach ogólnych. Jednocześnie obowiązany jest wskazać sposób zabezpieczenia, który sąd może ograniczyć według swojego uznania. Ponadto, skoro powyższy przepis dotyczy „świadczenia”, *a contrario* nie będzie miał zastosowania do innych rozstrzygnięć zawartych w wyroku, a w szczególności orzeczenia o kosztach procesu⁴⁹.

ODRĘBNOŚCI POSTĘPOWANIA DOWODOWEGO W SPRAWACH GOSPODARCZYCH

Jak wynika z treści art. 458¹⁰ k.p.c., dowód z zeznań świadków sąd może dopuścić jedynie wtedy, gdy po wyczerpaniu innych środków dowodowych lub w ich braku pozostały

⁴⁷ Tak Rządowy projekt..., s. 104-105.

⁴⁸ Tak K. Flaga-Gieruszyńska, *Postępowanie...*, s. 186.

⁴⁹ Tak J. Gudowski, [w:] *Kodeks...*, red. T. Zembrzusi, s. 1142.

niewyjaśnione fakty istotne dla rozstrzygnięcia sprawy. Wedle brzmienia art. 458¹¹ k.p.c. czynność strony, w szczególności oświadczenie woli lub wiedzy, z którą prawo łączy nabycie, utratę lub zmianę uprawnienia strony w zakresie danego stosunku prawnego, może być wykazana tylko dokumentem, o którym mowa w art. 77³ k.c., chyba że strona wykaże, że nie może przedstawić dokumentu z przyczyn od niej niezależnych.

Zdaniem autorów zmian praktyka orzecznicza sądów gospodarczych wskazuje, że istotnym źródłem opóźnień w rozpoznawaniu spraw gospodarczych jest brak odpowiedniej dokumentacji faktów, z których strony wywodzą swoje żądania i zarzuty. Przede wszystkim chodzi tu o dokumentowanie zjawisk lub cech mających przesądzać o należyтым lub nienależyтым wykonaniu zobowiązań umownych. Dotychczas powszechną praktyką było przy tym wykazywanie takich stanów faktycznych za pomocą zeznań świadków lub stron, czyli przy użyciu najbardziej czasochłonnych dowodów. Taka praktyka prowadzi nie tylko do przewlekłości i kosztowności postępowań, lecz także otwiera pole do manipulacji procesowych, przede wszystkim do obstrukcji, polegającej na celowym powoływaniu dowodów trudnych do przeprowadzenia, a niedających się „z góry” wykluczyć jako pozbawione wartości merytorycznej. Co ważne, postęp techniczny w ostatnich latach umożliwił dokumentowanie wszelkich faktów w sposób praktycznie bezkosztowy poprzez wszelkiego rodzaju zapisy w postaci cyfrowej. Ponadto rozwiązania wprowadzone do procedury cywilnej umożliwiają wykorzystanie takiej dokumentacji w zasadzie bez ograniczeń. Z tych zmian należało zatem wyciągnąć konsekwencję polegającą na przyjęciu, że profesjonalizm przedsiębiorcy obejmuje również dokumentowanie faktów w celu ewentualnego wykorzystania ich w przypadku sporu. Odnosi się to przede wszystkim do własnych czynności strony, w szczególności oświadczeń woli lub wiedzy, z którymi prawo łączy nabycie, utratę lub zmianę uprawnienia w zakresie danego, istniejącego już stosunku prawnego. Nie jest więc przesadne wymaganie, by strony, powołujące się na takie fakty, wykazywały je w pierwszej kolejności dowodem z dokumentu. Dopiero w przypadku wykazania przez stronę, że dokumentu takiego nie jest w stanie przedstawić z przyczyn od niej niezależnych, powinno być dopuszczalne ustalenie powoływanych faktów innymi dowodami⁵⁰.

W doktrynie zwraca się przy tym uwagę na okoliczność, iż w art. 458¹¹ k.p.c. bardzo szeroko ujęto zakres czynności wymagających udowodnienia za pomocą dokumentu. Chodzi tutaj bowiem o wszelkie oświadczenia woli, a także oświadczenia wiedzy, z którymi prawo łączy nabycie, utratę lub zmianę uprawnienia strony w zakresie danego stosunku prawnego. Oznacza to, że dla celów dowodowych przedsiębiorca powinien utrzymywać za pomocą dokumentu wszelkie czynności podejmowane w ramach prowadzonej działalności gospodarczej mogące mieć znaczenie w rozpoznawanej później sprawie gospodarczej. Chodzi zatem tutaj o wszelkie czynności mogące wywoływać skutki prawne. Trudno bowiem przewidzieć, które spośród ogromnej liczby czynności podejmowanych przez przedsiębiorcę będą istotne w ramach prowadzonej w przyszłości przez sąd sprawy gospodarczej⁵¹. W myśl art. 458⁹ § 1-7 k.p.c. strony mogą się umówić o wyłączenie określonych dowodów w postępowaniu w sprawie z określonego stosunku prawnego powstałego na podstawie umowy. Umowę dowodową zawiera się na piśmie pod rygorem nieważności albo ustnie przed

⁵⁰ Tak Rządowy projekt..., str. 105-106

⁵¹ Tak M. Muliński [w:] *Kodeks...*, red. A. Góra-Błaszczkowska, s. 74-75.

sądem. W przypadku wątpliwości uważa się, że umowa późniejsza utrzymuje w mocy te postanowienia umowy wcześniejszej, które da się z nią pogodzić. Umowa dowodowa zawarta pod warunkiem lub z zastrzeżeniem terminu jest nieważna. Zarzut nieważności lub bezskuteczności umowy dowodowej można podnieść najpóźniej na posiedzeniu, na którym powołano się na tę umowę, a jeśli uczyniono to w piśmie procesowym, najpóźniej w następnym piśmie procesowym albo na najbliższym posiedzeniu. Objęcie umową dowodową dowodu przeprowadzonego przed sądem przed jej zawarciem nie pozbawia go mocy dowodowej. Sąd nie dopuści z urzędu dowodu wyłączonego umową dowodową. Fakty, które miałyby zostać wykazane dowodami wyłączonymi przez umowę dowodową, sąd może ustalić na podstawie twierdzeń stron, biorąc pod rozwagę całokształt okoliczności sprawy. Jeżeli ustalenia wymaga rozmiar należnego świadczenia, przepis art. 322 k.p.c. stosuje się odpowiednio.

Twórcy nowelizacji podkreślają, iż polska procedura cywilna zna już dwa rodzaje umów procesowych, to jest umowę o właściwość sądu i umowę o jurysdykcję. Wydaje się, że dzisiejszy poziom profesjonalizmu w obrocie gospodarczym pozwala na poszerzenie zakresu autonomii stron w procesie poprzez dodanie kolejnej umowy procesowej, a mianowicie umowy dowodowej. Wprowadzenie jej niewątpliwie niesie ze sobą ryzyko komplikacji z prowadzeniem spraw, w których się ona pojawi. Mogą się przykładowo pojawić wątki poboczne związane z kwestionowaniem istnienia umowy, jej waloru prawnego, treści itp. Jednakże, pomimo takiego ryzyka, wydaje się nie budzić wątpliwości, że strony winny mieć prawo ograniczenia zakresu postępowania dowodowego poprzez wyłączenie określonych rodzajów dowodów. Uwydatni to zasadę, że to strony są gospodarzami procesu i może przyczynić się do sprawniejszego rozwiązania sporu. Proporcje między możliwymi korzyściami a stratami wydają się przeważać na korzyść tych pierwszych, zwłaszcza w sprawach gospodarczych, gdzie profesjonalizm stron i szerokie korzystanie z fachowej pomocy prawnej, także w obrocie pozasądowym, pozwalają zminimalizować ryzyko problemów związanych z umową dowodową. Ostatecznie więc należy ustanowić taką instytucję oraz określić jej dopuszczalność i skutki. Ponieważ umowa dowodowa jest w polskim prawie instytucją nową, przynajmniej na razie wydaje się celowe ograniczenie jej zakresu do kwestii najbardziej oczywistej – możliwości wyłączenia dowodów określonego rodzaju. Należy się spodziewać, że praktyka wykaże, w jakim kierunku winny pójść zmiany tej instytucji, w szczególności czy należy dopuścić także innej treści postanowienia umowne⁵².

Jak podkreślono w doktrynie, mianem umowy dowodowej określamy umowę, która reguluje sposób prowadzenia dowodów przez strony w postępowaniu cywilnym. Z chwilą zawarcia umowy dowodowej zawarte w niej ustalenia wiążą bezpośrednio sąd w ten sposób, że w prowadzeniu postępowania dowodowego musi się on do postanowień umowy dowodowej stosować. Należy przy tym wyróżnić trzy kwestie, które może regulować umowa dowodowa. Pierwsza z nich to oznaczenie środków dowodowych, przy pomocy których będą ustalane twierdzenia faktyczne przytaczane przez strony. Kwestia druga to rozłożenie ciężaru udowodnienia. Natomiast trzecia to określenie twierdzeń o pewnych faktach, które strony mają udowodnić w toku postępowania lub uznają za udowodnione⁵³.

⁵² Tak Rządowy projekt..., s. 106-107.

⁵³ Tak R. Kulski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. III: Komentarz. Art. 425-729, red. A. Marciniak, Warszawa 2020, s. 78.

PODSUMOWANIE

W założeniach twórców ustawy z dnia 4 lipca 2019 roku reaktywacja odrębnego postępowania w sprawach gospodarczych powinna pozytywnie wpłynąć na poprawę stopnia realizacji obywatelskiego prawa do sądu, poprzez stworzenie sprawnego instrumentu do rozstrzygania spornych stosunków prawnych związanych z obrotem gospodarczym.

O nadziejach ustawodawcy związanych z prezentowanymi zmianami, świadczyć może objęcie zmianami, nie tylko spraw „nowych”, czyli wszczętych po dacie wejścia w życie ustawy (7.11.2019 r.), ale również spraw, które w dniu wejścia w życie ustawy będą „w toku”. Dla zapobieżenia ewentualnym wątpliwościom przyjęto ponadto, że czynności dokonane przed wejściem w życie omawianej nowelizacji, z zachowaniem dotychczasowych przepisów, zachowują co do zasady walor prawny⁵⁴.

Oceniając całościowo przyjęty kształt postępowania w sprawach gospodarczych, szczególnie pozytywnie należy ocenić możliwość wyłączenia go w stosunku do „małych” przedsiębiorców (art. 458⁶ § 1 i 2), ponadto wprowadzenie cenzusu czasowego przekazywania spraw przez sąd gospodarczy oraz do sądu gospodarczego (art. 458⁷ § 1 i 2), dalej wyraźne zaakcentowanie obowiązku powołania wszystkich twierdzeń i dowodów w postępowaniu gospodarczym, odpowiednio przez powoda w pozwie, przez pozwanego w odpowiedzi na pozew (art. 458⁵ § 1-4), wreszcie ograniczenie dowodu z zeznań świadków przy jednoczesnym wprowadzeniu prymatu dowodu z dokumentu w zakresie wykazania czynności strony, z którą prawo łączy nabycie, utratę lub zmianę uprawnienia strony w zakresie danego stosunku prawnego (art. 458¹⁰ i 458¹¹).

Bardziej problematyczną jawi się kwestia oceny zakresu zastosowania przepisów o postępowaniu w sprawach gospodarczych. Z jednej bowiem strony na plus ustawodawcy należy zapisać objęcie katalogiem spraw gospodarczych również spraw z umów o roboty budowlane oraz ze związanych z procesem budowlanym umów służących wykonaniu robót budowlanych, z umów leasingu oraz przeciwko osobom odpowiadającym za dług przedsiębiorcy, także posiłkowo lub solidarnie, z mocy prawa lub czynności prawnej. Z drugiej zaś strony nie sposób przemilczeć dość oczywistego błędu legislacyjnego polegającego na ogólnym określeniu w art. 458² § 1 pkt 1 k.p.c. sprawy gospodarczej jako sprawy wynikającej ze stosunków cywilnych między przedsiębiorcami w zakresie prowadzonej przez nie działalności gospodarczej, podczas gdy w dalszych punktach wyżej przywołanego przepisu ustawodawca posłużył się określeniami ewidentnie „zachodzącymi” na tę definicję.

Bibliografia

Literatura

Dolecki H., Wiśniewski T. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. II: Artykuły 367-505³⁷, Warszawa 2013.

Flaga-Gieruszyńska K., *Postępowanie w sprawach gospodarczych. Komentarz do wybranych przepisów Kodeksu postępowania cywilnego*, Warszawa 2020.

⁵⁴ Tak Rządowy projekt..., s. 211.

Góra-Błaszczkowska A., *Kodeks postępowania cywilnego*, t. IB: *Komentarz. Art. 425-729*, Warszawa 2020.

Jakubecki A. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2012.

Marciniak A. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego*, t. III: *Komentarz. Art. 425-729*, Warszawa 2020.

Skrzydło W., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2013.

Śladkowski M., *Zmiana organizacji postępowania cywilnego dokonana ustawą z dnia 04 lipca 2019 r. jako instrument wzmocnienia kontroli społeczeństwa nad wykonywaniem wymiaru sprawiedliwości*, radca.pl Kwartalnik Okręgowej Izby Radców Prawnych w Katowicach, nr 4/2019.

Śladkowski M., *Obowiązki zawodowego pełnomocnika w cywilnym postępowaniu dowodowym w systemie dyskrecjonalnej władzy sędziego*, [w:] *Prawo i czas. Księga jubileuszowa z okazji 80-lecia urodzin Profesora Adama Lityńskiego*, red. M. Borski, D. Fleszer, A. Pokora, A. Rogacka-Łukasik, Sosnowiec 2020.

Zembrzuski T. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. II, Warszawa 2020.

Akty prawne

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483, z późn. zm.).

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 roku – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn. Dz.U. 2019, poz. 1460, z późn. zm.).

Ustawa z dnia 4 lipca 2019 roku o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019, poz. 1469).

Ustawa z dnia 24 maja 1989 roku o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych (Dz.U. 1989, nr 33, poz. 175 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 27 lipca 2001 roku – Prawo o ustroju sądów powszechnych (tekst jedn. Dz.U. 2020, poz. 365, z późn. zm.).

Ustawa z dnia 15 września 2000 roku – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. 2019, poz. 505, z późn. zm.).

Orzecznictwo

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej ETPC) z dnia 21 września 2004 roku, 45299/99, *Romanow v. Polska*, LEX nr 123024.

Wyrok ETPC z dnia 30 stycznia 2003 roku, 37437/97, *Kubiszyn v. Polska*, LEX nr 56983.

Wyrok ETPC z dnia 21 września 2000 roku, 33082/96, *Wojnowicz v. Polska*, LEX nr 42006.

Wyrok ETPC z dnia 30 października 1998 roku, 28616/95, *Styranowski v. Polska*, LEX nr 40785.

Wyrok ETPC z dnia 16 grudnia 1997 roku, 25086/94, *Proszak v. Polska*, LEX nr 40780.

Uchwała Sądu Najwyższego (dalej SN) z dnia 15 lipca 1974 roku, Kw. Pr. 2/74, OSNC 1974, nr 12, poz. 203.

Wyrok SN z dnia 21 lutego 1974 roku, I CR 716/73, OSNC 1975, nr 4, poz. 62.

Wyrok SN z dnia 5 marca 2002 roku, I CKN 1079/00, LEX nr 55135.

Postanowienie SN z dnia 9 października 2012 roku, II S 58/12, LEX nr 1220706.

Postanowienie SN z dnia 22 grudnia 1971 roku, II CZ 169/71, LEX nr 7041.

Postanowienie SN z dnia 3 czerwca 2005 roku, III SPP 107/05, OSNP 2006, nr 1-2, poz. 32.

Postanowienie SN z dnia 6 listopada 1987 roku, IV CZ 158/87, LEX nr 5250.

Postanowienie SN z dnia 3 czerwca 2005 roku, III SPP 104/05, OSNP 2005, nr 23, poz. 385.

Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 6 lipca 2010 roku, II S 39/10, Apel. – Warszawa 2010, nr 4, poz. 21.

Źródła internetowe

Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk nr 3137,

www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?id=08DD888BE3C80433C1258384004202CC.